

KUTUBXONALARDA XAMKORLIKNI O‘RNATISH MASALASI TAXLILI

Xudayberdiyeva Zebiniso Maxmadustovna

Muhammad AL-Xorazmiy nomidagi

Toshkent axborot texnologiyalari universiteti 2 kurs magistranti

Annotatsiya: Maqolada mamlakatimiz kutubxonalarida kitobxonlarga kutubxona xizmatini ko‘rsatish tashkil qilinayotgan xamkorlikning asoslarini taxlil qilishga qaratilgan. Shuningdek maqoladi kutubxonalardagi xamkorlikni tashkil qilishdagi assosatsiyalarni tashkil qilish bo‘yicha Rossiya davlatining olib borayotgan ishlariga aloxida to‘xtalib o‘tilib, xamkorlikning asosiy turlari aloxida taxlil qilingan.

Kalt so‘zlar: kutubxona, xamkorlik, mamlakat, mintaqa, tarmoqlar, kitobxon, xizmat ko‘rsatish, boshqarish

Mamlakatning iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy islohotlarida bo‘layotgan voqealar kutubxonalarining jamiyatdagi o‘rni va vazifalarini sezilarli darajada o‘zgartirmoqda. Ular oldiga yangi maqsad va vazifalar qo‘yilmoqda, innovatsion faoliyat olib borish zaruriyatini keltirib chiqarmoqda. Davlat kutubxonalardan foydalanuvchilarning turli guruhlariga xizmat ko‘rsatishning yangi shakl va usullarini qidirib topish, o‘z faoliyatlarida yangi yo‘nalishlarni qidirib topishni talab qilmoqda. Kutubxonalardan vositalarini izlash bilan birga atrof-muhit bilan unda yashovchi axoli bilan yangicha munosabatlarni tashkil etishga undamoqda

Axborot va telekommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi, davlatlararo va madaniyatlararo aloqalarni yanada faol rivojlanishiga sabab bo‘layotgan hozirgi kunda kutubxonalar tarmoqlari ham jamiyatdagi o‘rnini ular bilan g‘amkorlikda tashkil qilish orqali rivojlanishini ko‘ra bilishi kerak. Hozirgi globallashtan jamiyatda insonlar ular dunyoning qaysi qit‘asi yoki bir qismida joylashganligidan qat’i nazar barcha bilan muloqot qilish imkoniyatini borligini xisobga olib o‘z faoliyatlarini birlashtirishlari kerak bo‘ladi. Insoniyat faoliyatining ba’zi sohalari, chunochi madaniyat, fan, sport, biznes, tibbiyot va boshqalar alaqachon davlatlar o‘rtasidagi chegaralarni bosib o‘tib bo‘lishganligini mutaxassislar ko‘rsatmoqdalar.

Shuning uchun biz boshqa madaniyatlarni va ularning qarashlarini hurmat qilishni va tushunishni kutubxonalarimizdagi adbiyotlarni o‘rganishni yo‘lga qo‘yishimiz bugungi kunning dolzarb masalasi xisoblanadi bugungi kutubxonalarimiz uchun. Globallashtan davrda madaniyatlararo muloqotning ahamiyatining doimiy ortib borayotganini ommaviy axborot vositalari va hayotiy vaziyatlar ko‘rsatib turibdi.

Bu masalada asosiy vazifa madaniy qadriyatlarni saqlovchilar va kitobxonlarning barcha guruxlarga yetqazib bera oluvchilar sifatidagi

kutubxonalarimizning vazifasini to'g'ri belgilashimizga to'g'ri keladi. Global axborotlashtirish va axborotli jamiyatiga o'tish kutubxonalarning asosiy vazifalariga tub o'zgarishlar qilishni taqqozo qilmoqda. Global axborotlashtirish sharoitida ham kutubxonalarning asosiy turlari o'z o'rnini saqlab qolmoqda, lekin har xil turdagi kutubxonalar o'rtasidagi chegaralar kamayib borayotganligini xisobga olishimizga to'g'ri keladi.

Turli xildagi kutubxonalarimizning boshqa ijtimoiy munosabatlarni o'rnatuvchi tashkilotlar bilan o'zaro hamkorlik qilish shakllari o'zgarmoqda. Kutubxonalar bilan ijtimoiy tashkilotlar o'rtasidagi o'zaro hamkorlik tendensiyasi ortib borishi kuzatilmoqda. Bunga maxalar, tumanlardagi ijtimoiy munosabatlarni o'rnatuvchi tashkilotlar o'rtasidagi hamkorliklarni misol keltirishimiz mumkin.

Kutubxonalarning rivojlanish jarayonini tushunmasdan jamiyatdagi turli ijtimoiy qatlamlarning kutubxonaga nisbatan munosabatini anglab olmasdan, madaniy rivojlanish va kutubxonachilik qurilishi soxasida to'plangan tajribalarni tanqidiy o'zlashtirib olmasdan, hozirgi kutubxonachilikni taraqqiy ettirib bo'lmashligi turli mamlakatlarning mutaxassislar keng va chuqur taxlil qilinmoqdalar.

Kutubxona va kutubxonalar tizimlari o'rtasidagi hamkorlikni amalga oshirishda asosiy etibor ulardagi boshqaruv tizimidagi hamkorlikni o'rnatishga qaratilgan bo'lishi mumkin deb xisoblanmoqda mutaxassislar tomonidan. Ular kutubxonalarimizdagi xizmat ko'rsatish usullarini ajratib o'rganish orqali, barcha mamlakatlardagi davlat unversal ilmiy fondga ega davlat kutubxonalari, idoraviy-tarmoqli, hududiy (mintaqaviy) va kutubxonalar ichidagi hamkorlikga ajratish mumkin.

Kutubxonalararo hamkorlikni o'rnashda ko'pgina mamlakatlarda kutubxona asosatsiyalari tashkil qilish yo'lga qo'yilmoqda. Agar bizga yaqin mamlakatlardan biri bo'lgan Rossiya davlatida kutubxonachilik asosatsiyasini tashkil qilishda mamlakatdagi kutubxonalar o'rtasida tashkil qilinishi bilan birga, ular yani asosatsiya orqali barcha darajadagi kutubxona ishi va bibliografik faoliyatni tashkil qilish, rivojlantirish bo'yicha ilmiy amaliy konferensiyalar xalqaro, respublika, mintaqa, viloyatlar, talim muassalari miqyosida tashkil qilinishiga bevosita ishtiroki taminlanganligini kshirishimiz mumkin.

Shuningdek Rossiya mamlakatning turli viloyatlarida, mintaqalarida, o'lkalarida, xam assotsiyaning xududiy bo'limlari tashkil qilingan bo'lib ular ham kutubxonachilik ishining maqsad va vazifalarini belgilashdagi zamonoviy tendensiyalarini xisobga olib ishni tashkil qilishga aloxida etibor bermoqdalar. Shuningdek ilmiy-tadqiqot ishlari natijalarini keng kutubxonachilik jamoatchiligiga turli xil nashrlar yordamida yani monografiyalar, maqolalar to'plami, vaqqli matbuotdagi maqolalar, ilmiy xisobotlar, ilmiy-amaliy konferensiyalar tavsiyalari, metodik, o'quv qo'llanmalari, dissertatsiyalar avtoreferatlari va boshqalar orqali

yetkazilishida faoliyat tashkil qilinganligini ham yaxshi olib borilayotgan ish sifatida baxolashimiz mumkin.

Bunday xamkorlik asosan:

1) malakatdagi kutubxonalar – birlashtirish asoslarini o‘rganish huquqiy asoslarni yaratish, mamlakatning kutubxonachilik ishining rivojlanishi, rivojlanish dasturlarini ishlab, yagona kutubxonachilik tizimini yaratish, mamlakatdagi kutubxonalar tizimlari xamkorligini o‘rnatish. Kutubxonachilar va kitobxonlarning o‘zaro munosabatlariga ularning kitobxonlarga xizmat ko‘rsatishini o‘rganish, ya’ni mamlakat axolisini o‘zaro madaniy muloqotni joriy etish g‘oyasi kutubxonashunoslikda keng o‘rin olishi kerak bo‘lib, malakatdagi kutubxonalar madaniyatlararo o‘zaro ta’sir markaziga aylanib, turli madaniyat vakillari o‘rtasidagi muloqotning dialogik turini ishlab chiqish imkoniyatini yaratishi mumkin.

2) Idoraviy xamkorlik. Maqsad - ta’sirni ta’minlash. bo‘ysunuvchi kutubxonalarning rivojlanishi. Tarmoqlar kutubxonalarning ajralmas qismi sifatidagi mamlakatdagi tizimlarini shakillantirish. Muayyan funksiyalari bo‘yicha mamlakatdagi kutubxonalarning boshqaruv tizimi orqali amalga oshirilishi kerak bo‘lib, mamlakatdagi kutubxonalarni xamkorligini o‘rnatish bo‘yicha loyihalarni ishlab chiqish, dokldlar qilish, idoralararo kutubxonalar tizimini maqsad, vazifalarini ishlab chiqish orqali, aloqalar o‘rnatishni kutubxonalarning barcha bo‘limlari orqali yani xizmat ko‘rsatish, boshqa bo‘limlarga yordam berish, kutubxonalarning barcha faoliyatini bajarilishini nazorat qilish asoslarini ishlab chiqish. Biroq, bu funksiyalar qoniqarsiz bajarilmoqda, chunki ularni amalga oshirish mexanizmi mavjud emas.

3) Kutubxonalar o‘rtasida hududiy xamkorlik. Uning asosiy vazifalari: hududni hisobga olish xususiyatlari, kutubxonalar tizimida o‘rnatilgan an’analarini o‘rganish, hududlardagi kutubxonalar ishida eng ko‘p yaxshi faoliyatni taminlash, ulardagi kutubxonalar tizimini joylashtirish, kutubxonalaridagi resurslar orqali, hududdagi kompleks rivojlantirishga yordam berish, eng to‘liq kutubxona xizmatini tashkil qilish, xududlar aholi guruhlari ehtiyojlarini qondirish, kutubxonalardan foydalanishning barcha usullarini, tizimlarini, resurslarni shakillantirish.

4) Kutubxona ichidagi - barcha kutubxonalarning birligini hisobga olgan holda boshqaruvga tizimli yondashish. jarayonlar va tuzilmalar. birliklar, maqsadlarning ularga erishish vositalari va usullari bilan aloqasi, elementlari ham ijobiy, ham salbiy jarayonlar rivojlanib, bir-biri bilan o‘zarobirlashib, tobora o‘zaro bog‘langan kompleksga aylanib, faoliyatni nazorat qilishini bildirib, qismlarga emas, balki butun holdagina mumkin bo‘ladi.

Kutubxona ishini tashkil qilishdagi ushbu tendensiyalarni hisobga olmasdan, kutubxonalarning ijobiy natijasiga erishish qiyin bo‘lib, ularning tizimli va tashkiliy-texnologik muvozanati va kutubxonalarning barcha bo‘limlarining o‘zaro rivojlanishining maksimal samarasi ta’minlanishi qiyin.

Bunday xamkorlik orqali kutubxonalarning madaniyatlararo muloqot markazi sifatida o'z makon va vaqtini yangicha tashkil etadi, turli qadriyat va xulq-atvor meyorlarini ishlab chiqish imkoniyatini yarata oladi. Ushbu xamkorlik orqali mamlakatdagi kutubxonalar mamlakatdagi har bir kishining ijtimoiy munosabatlarni tashkil qilishda faol ishtirok etishi taminlanishiga erishiladi. Kutubxonalar aro xamkorlikni tashkil qilish orqali jamiyat azolarida ta'lim olish, muloqat qilish, madaniyatlarni o'rganish, jismoniy tarbiya va sport bilan shug'ullanish orqali sog'lom turmush tarziga erishi madaniyati shakillanishim mumkin bo'ladi.

Milliy va davlat kutubxonalarining yetakchi mutaxassislarining takidlashlaricha barcha madaniyat muassasalariga ko'ra, kutubxonalar madaniyatlararo munosabatlarni rivojlantirish, turli xalqlar o'rtasidagi madaniy bo'shliqni to'ldirish, xalqlar, madaniyatlar xilma-xilligi haqidagi bilimlarni tarqatish va global bir-birini tushunish imkoniyatlarini mustahkamlash uchun eng yaxshi imkoniyatlarga ega degan fikrni ilgari surmoqdalar.

Yuqoridagilar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy jamiyatda kutubxonalarning ijtimoiy vazifalari sezilarli darajada o'sib bormoqda va bu birinchi navbatda ularning aloqalari va munosabatlarni rivojlantirishdagi maxsus missiyasini kasbiy anglashlari bilan bog'liq. Shuni aytib o'tish mumkinki, kutubxonalar o'zlarining tashkiliy-vazifaviy tuzilishini ham, atrofdagilar bilan munosabatlarini ham faol o'zgartirib, o'zlarini yangi ijtimoiy maqomga tayyorlay borishlariga to'g'ri keladi.

Kutubxonalarning kommunikativ vazifasini ko'pchilik tadqiqotchilari, avvalo, an'anaviy kutubxona xizmatlari jarayonida kitobxonlarni o'zaro munosabatlari va foydalanuvchi va kutubxona xizmatini amalga oshiruvchilar o'rtasidagi munosabatlar muammosini o'zaro psixologik va etnik muammolarni hal qilish nuqtai nazaridan xalq etilishini nazarda tutmoqdalar. Demak, bugungi kundagi vazifa kutubxonachilarning ijtimoiy rolini "axborot olamida yordamchi va yo'lboshlovchi" deb qayta ko'rib chiqish talab etilmoqda. Bunday yondashuv har tomonlama ishlab chiqilishi va kutubxonaning faoliyatiga kengroq qaragan xolda, uni madaniyatlararo muloqot markazi sifatida qo'llab-quvvatlanishi barcha mamlakatlarda qo'lanilishi kerak bo'ladi.

Keyingi yillarda Respublikamizda axborot-kutubxona sohasining rivojlantirish uchun qabul qilingan qonun va qarorlarda ham madaniyatlararo muloqat masalalariga ham e'tibor qaratilgan. Chunonchi, yoshlar o'rtasida kitobxonlik, kitob targ'iboti masalalari, shu bilan birga turli xalqlarni badiiy asarlarini o'qish orqali ularni madaniyatini har tomonlama o'rganish, tushunish, ko'p millatli O'zbekiston xalqlarining birgalikda farovon va tinch xayotini yaratish omili ekanligi ta'kidlab o'tilgan.

Shuningdek Alisher Navoiy nomli O'zbekiston milliy kutubonasining mamlakatdagi kutubxonalar o'rtasidagi kutubxona ishni tashkil qilish va faoliyat

ko'rsatishdagi metodik rahbarlik vazifasini barcha turdagi kutubxonalar uchun kengaytirish kerak deb xisoblash mumkin.

Shuningdek xamkorlik va ishlarni o'zoro kelishib olib borishni miliy kutubxonaiz tomonidan nashirga tayyorlanayotgan bibliografik qo'llanmalarning tayyorlanishdagi xamkorli orqali olib boilsa maqsadga muvofiq bo'lar edi, chunki viloyat kutubxonalarining oxirgi yillardagi bibliografik qo'llanmalarni tuzishda o'z fondlari bilan ishtrok etishi bu xamkorlikni yo'lga qo'yishning boshlanish nuqtalaridan biri bo'lishi mumkin. Faqat xamkorlik asosatsiya darajasida birlashsa unga mamlakatdagi barcha kutubxonalarining to'liq qatnashishini nazarda tutadi. Milliy kutubxonaning transport soxasi faoliyati bo'yicha, xiva shaxri undagi yodgorliklarni o'rganish bo'yicha tuzilgan bibliografik qo'llanmalarini tuzishdagi hamkorlikni barcha mamlakat kutubxonalarini miqyosiga ko'chirish bilan tushnilsa birinchidan:

- mavzular kengayadi;
- ular jamiyat xayoti bilan bog'lanadi;
- ularning kitobxonlari ko'payadi;
- ular kutubxonalar va kitobxonlar bir-biriga yaqinlashadi;

Bunday faoliyatning tashkil qilinishidan har ikki tomon kutubxonalar ham ularning foydalanuvchilari kitobxonlar ham bir xilda faqat foyda ko'radilar deb xisoblaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh. M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Toshkent: O'zbekiston, 2016. - 56 b.
2. [Teshaboyeva, U. "O'zbekiston o'lgan kutubxonaga aylanmoqda": \[O'zbekiston Milliy kutubxonasi direktori, "Mehnat shuhrati" ordeni sohibasi U. Teshaboyeva bilan suhbat / SH. Salimova suhbatlashdi\] / U. Teshaboyeva // Hurriyat. – 2023. – 8 mart.](#)
3. [Kamilova, S. O'zbekiston kutubxonalarini mustatsillik yillarida: muammolar, uzgarishlar va yutuqlar / S. Kamilova // Fan, ta'lim, madaniyat va biznesda Internet va axborot-kutubxona resurslari: XV Xalqaro konferensiya Central Asia–2022, 25-27 may, Andijon : konferensiya materiallari. – Toshkent, 2022. – B. 179-202. – Rez. ingl.](#)